

היכי דמי חלול השם

ביומא פ"ו ע"א מברר התלמוד מה כלול בחלול ה', ומפורט שם שאדם חשוב גורם לחלול ה' אף ע"י עבירה קלה כשהכל ידעו עליה וירגנו אחריו. אומר שם רב: "כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר". ורש"י מפרש: "כשאני מאחר לפרוע (את חובי לבעל האטליו לאחר שלקחתי ממנו בשר) הוא אומר שאני גולן ולמד ממני להיות מזלזל בגזל".

רק טעמים כבדי משקל יכולים לגרום לנו שנתחוק על רש"י ושנפרש קטע בתלמוד לא לפי רש"י כי צדק ר' שמעון בן צמח דוראן בהקדמתו ל"מגן אבות" באומרו על רש"י "אשר לא היה כמוהו מפרש לשונות על כוונת אומרים".

אך נראה לי שכאן רשאים אנו לפרש פרוש אחר ומה גם שרש"י עצמו הראה לנו — במקום אחר — דרך טובה יותר להסביר את דברי רב.

נניח — אף שגם הנחה זאת קשה — שבעל האטליו באמת חושד בלקוחו שלא יפרע לו חובו, הרי חשד זה יתבטל אם יבוא הקונה לאחר כמה שעות או ביום הבא וישלם את דמי הבשר, ומדוע חייבים לשלם "לאלתר", וכי איחור קטן כזה יכול לגרום לחלול ה'? ומדוע מדובר רק על "טבחא" וכי אין טעם זה חל גם על קניות מצרכים אחרים? הרמב"ם באמת כולל ואומר בהלכות יסודי התורה פ"ה הי"א: "כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר".

רש"י בעצמו רמז לפירוש פשוט יותר ומתקבל יותר על הדעת. בחולין מ"ד ע"ב אומר התלמוד שחכם שנשאל בעניני טרפות ופסק להיתר, יתרחק מן הכעור ולא יקח מן הבשר שהתיר כדי "שלא יאמרו בשביל כך זיכהו לזה שיתננה לו בזול". רבא בכל זאת קנה מבשר בהמה שהוא עצמו התייר, ואשתו — בתו של רב חסדא — שאלה אותו על כך באמרה: "אבא שרי בוכרא ולא זבן מיניה בישרא". רבא משיב שמכירת בכור שונה שהוא נמכר באומד ולא במשקל ולכן יוכל לעלות חשד שבעל האטליו יוויל את הבשר לחכם המכשיר. אך בבשר רגיל הנמכר במשקל — "מתקלא מוכח" ו"הכל רואין שהוא שוקל ליטרא בדינר כמותו לאחרים", ורש"י מסיים "ונותן המעות מיד" כי אחרת שוב יפתח פתח לחשד. על פי דברי רש"י אלה מתבארים — לע"ד — יפה דברי רב ביומא. רב אומר שיגרום לחלול ה' אם יקח בשר מבעל האטליו ולא יתן את דמיו מיד,

רב מתכוון רק למקרים בהם נשאל על כשרות בשר והתירו, ומכאן מובן שרב נוהר דוקא בשעת לקיחת בשר ולא בשאר דברים.

לאחר דברי רב מובאים בתלמוד ביומא דברי אביי: "לא שנו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה". ב"אתרא דלא תבעי" הוא מקום שבו רגילים לשלם מיד בשעת הקניה ואין מקום לתביעת הכסף ולהגשת חשבון בתאריך מאוחר יותר. אם בקניה כזאת הקונה אינו משלם מיד, ירגישו בזה הקונים האחרים ויחשדו שמא מוכה בעל האטליוז את רב תמורת פסק הלכה שפסק לו. אך במקום ד"תבעי", שאין רגילים לשלם בו אלא לאחר זמן והתשלום נעשה שלא בציבור, אין בהשהיית התשלום "חלול ה'" כי שאר בני הקהילה לא ידעו על כך דבר. כך מתפרשים דברי אביי יפה לפי פרושנו.

נוסיף עוד שאביי פותח את דבריו ב"לא שנו" והו מונח המתיחס לברייתא או להלכה מנוסחת ומסוימת בתלמוד. על דברי רב "כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא..." לא יתאים "לא שנו" אלא "הני מילי", ועיין בד"ס שיש כ"י שגורסים כך. לפי פרושנו אפשר כמובן לגרוס "הני מילי" אך גם ל"לא שנו" תימצא הצדקה. דברי רב מתיחסים לברייתא שבחולין מד ע"ב: "אבל אמרו חכמים הרחק מן הכעור" ועל זה מוסיף אביי: "לא שנו — בברייתא — אלא באתרא דלא תבעי".

מאידך עלינו להבדיל בין המקרה בו מדברת הברייתא בחולין "דן את הדין וכו'", לבין זהירותו של רב. כשפסק החכם על הבשר לקולא ואח"כ יקנה ממנו בהקפה זה ממקרה של חלול ה' ברור. אך רב החמיר ואמר לעצמו שבני אדם לא ידעו אם היתה "שאלה" על הבשר. לכן לא ידעו אם היתה "שאלה" על הבשר. לכן לא קנה בשר בהקפה בשום מקרה.¹

ר' חננאל מפרש ביומא: "דאתו למימר אנא חזיתיה לרב דשקיל בישרא בלא דמי" וגם בהלכות הרי"ף גיאת (מהדורת ר"ש במברגר עמ' מ"ז) יש דברים דומים. אין זה מתאים לפרוש רש"י אך לפי הפרוש המוצע על ידי מתקבלים הם יפה.

אשר לפרושו של רש"י יש להבהיר: ודאי לא התכוון רש"י לומר שבעל האטליוז יכנה את המאחר לשלם גזלן רק בגלל האחור עצמו. "בלשון בני-אדם" אין מכנים זאת כגולה. רש"י מפרש את דברי רב מתחילה רק ב"אתרא דלא

1 גם הכלל של "הרחק מן הכעור" לגבי בשר שיש בו שאלה. והכשירוהו אינו הלכה פסוקה אלא "משנת חסידים" וראיה לכך שהפוסקים אינם מזכירים אותם (עיין "אומר השכחה" צ"ג של ר"י ברלין) ובאמת נאמר שם "כולן רשאים ליקח", ועיין ים של שלמה בחולין שם, וש"ך ליו"ד סי' קנ"ב ב'.

תבעי" מקום שמשלמים מיד במזומן, מי שלא משלם מיד הוא לקוח שאין לבטוח בו. בעל האטליוז אומר לעצמו: זהו אדם הקונה אע"פ שאין לו כסף. מי יודע מתי יהיה בידו הסכום הדרוש, עד אז ישכח שקנה ושמא לא אקבל כספי כלל וכדומה. כך מפרש כנראה גם המאירי באומרו: "כל ת"ח המביא עצמו לידי חשד כגון שלוקח בהקפה במקום שאין רגילין בה ועושה עצמו כשוכח כדי שלא יפרע". "עושה עצמו כשוכח" אין פירושו שהקונה באמת שוכח או מעמיד פנים כשוכח כי זה אסור לכל, וכל מי שעושה כך הוא גזלן ורשע. המאירי רוצה לומר שע"י אי-התשלום בשעה הרגילה הוא יגרום שהמוכר יהיה סבור שהקונה — עושה עצמו כשוכח ואינו רוצה לשלם. חשד כזה אף שיתבטל ע"י התשלום לאחר יום-יומיים, אסור שיעלה כנגד תלמיד-חכם אפילו לשעה קלה.

חילוק! חילוק! חילוק!
חילוק! חילוק! חילוק!